

primavera 2025

Des de Roma, un impuls de la poesia catalana contemporània a l'italià

Ilaria Sofia Perrino

No és cap misteri: a Itàlia el mercat del llibre està en crisi. Segons les dades recollides per Eurostat, l'agost del 2024, som un dels països de la Unió Europea on menys es llegeix.[1] No sorprèn, llavors, que en una ciutat com Roma les llibreries independents vagin desapareixent i que fins i tot les més consolidades hagin de tancar algunes de les seves botigues, com va passar amb Feltrinelli International al costat de Piazza della Repubblica, una de les poques llibreries internacionals de la capital. Enmig d'aquest panorama agonitzant –encara més agonitzant quan es tracta de poesia– hi ha editors i, en general, figures del món intel·lectual que continuen pensant no només en termes de vendes, sinó també de prestigi, qualitat i originalitat del catàleg. Un d'aquests casos és el d'Ensemble, una editorial independent romana que, com explica a la seva pàgina web, «té l'objectiu de promoure joves emergents i autors de valor internacional que amb la seva obra puguin transmetre un missatge universal».[2] En particular, l'editorial destaca per la seva col·lecció de poesia Siglo Presente, una aposta sens dubte agosarada, atès que està dedicada a l'immens espai poètic iberoamericà i a totes les seves diverses realitats lingüístiques, amb una atenció particular per al català.

El director de la col·lecció, Matteo Lefèvre, també és poeta, traductor i, a més a més, crític i docent de llengua, traducció i lingüística espanyola a la Universitat de Roma Tor Vergata. Ell mateix, l'any 2018, va crear Siglo Presente, inspirat per la seva curiositat per les veus poètiques contemporànies de la península Ibèrica i de Llatinoamèrica i per totes les seves llengües. El primer llibre va ser *Falso tetto*, d'Erika Martínez, traduït per Lefèvre mateix, i seguit per nombroses traduccions d'autors rellevants del panorama poètic espanyol, com ara Carlos Pardo, Julieta Valero i Mercedes Cebrián. La

col·lecció també compta amb importants escriptors llatinoamericans, entre els quals podríem mencionar els argentins Andrés Neuman i Pedro Mairal o el xilè Santiago Elordi. Encara que la majoria dels autors de Siglo Presente siguin de llengua castellana, al catàleg també hi trobem un recull del portuguès Manuel de Freitas i un altre de la basca Leire Bilbao. Pel que fa a la poesia catalana, fins ara Ensemble ha publicat sis volums del català, i això no és poca cosa, si tenim en compte que se'n publicaran cada cop més, atès que Lefèvre està decidit a continuar per aquest camí.

L'aventura catalana d'Ensemble va començar l'any 2019 amb la publicació de *Strumenti ottici*, de la barcelonina Gemma Gorga, amb traducció i pròleg de Giampaolo Vincenzi. Era el quart llibre publicat a Siglo Presente i, atès que el catàleg ara ja en té trenta-cinc, és la demostració que la literatura catalana va formar part del projecte des del començament. La traducció de Gorga va obrir pas a dues versions d'un poeta de la mateixa generació, el valencià Joan-Elies Adell, que el 2020 va enriquir la col·lecció amb *La degradazione naturale degli oggetti* (traducció i edició de Vincenzi) i, l'any següent, *Niente è personale*, a cura de Stefano Resmini i traduït per Francesco Esposito. A aquestes publicacions van anar afegint-s'hi, del 2022 al 2024, cinc més del català, entre les quals trobem dues traduccions de Francesco Esposito: *Il tubero*, d'Anna Gual (2022), amb epíleg d'Antònia Vicens; i *Era*, de Jaume C. Pons Alorda (2023), amb pròleg d'Eduard Sanahuja. Les tres que queden són meves: el 2022 es va publicar *La città stanca*, de Maria Callís Cabrera, amb pròleg de Jordi Cornudella, i el 2024 van sortir *Noi, chi*, de Mireia Calafell, amb pròleg de Francesco Ardolino, i *Bruciano disordini*, de Pau Vadell, amb pròleg de Lucia Pietrelli. Tots els llibres de Siglo Presente tenen un pròleg o un epíleg, i això, a més d'oferir un punt de vista crític de l'obra, permet d'introduir una gran varietat de figures del món literari i cultural de referència. A més, tots els volums són bilingües, cosa que és important, perquè és un element que convida els lectors italians a confrontar el text d'arribada amb el text original, descobrir grafies desconegudes i sons inesperats, amb el resultat de tenir una experiència de lectura menys domesticada i més oberta a la dimensió estrangera.

Ara bé, com es decideix quins poetes i quines obres es publicaran a la col·lecció? Val la pena aturar-se un moment en aquesta qüestió, atès que constitueix un dels aspectes més interessants, si més no pel que fa a les traduccions del català. De fet, Matteo Lefèvre té la virtut de confiar en els seus traductors i sempre els convida a presentar noms d'autors i títols de llibres. Normalment, funciona així: el traductor proposa un llibre al director, tot enviant-li la informació necessària, juntament amb alguns poemes en català; Lefèvre llegeix la proposta i, si considera que el recull pot encaixar bé dins la col·lecció, hi dona l'aprovació per continuar endavant. A partir d'aquest moment, el traductor s'encarrega de contactar amb el poeta o l'editorial estrangera a fi de verificar si l'interès és recíproc (fins ara sempre ho ha estat) i muntar el projecte. El traductor, doncs, no es limita a traduir el llibre, sinó que té un paper actiu al llarg de tot el procés, assumint també la funció de *scout* literari. D'altra banda, la centralitat que Matteo Lefèvre i Ensemble donen al traductor també es reflecteix en el llibre com a objecte físic, on el nom no només figura a l'interior, sinó també a la portada i a la solapa anterior, acompanyat en aquest cas de la seva biografia.

Naturalment, aquests projectes no serien possibles sense les subvencions que l'Institut Ramon Llull ofereix a la producció i a la traducció d'obres literàries del català. De fet, tots els llibres catalans d'Ensemble s'han pogut publicar gràcies a aquests indispensables ajuts. I encara més, l'Institut Ramon Llull posa a disposició del traductor i de l'editorial moltes altres eines de suport, tant durant el procés de traducció com després de la publicació, en la fase de promoció del llibre traduït.

Els llibres catalans publicats a Siglo Presente a partir del 2022 inauguren una nova generació de poetes respecte als anteriors. Es tracta d'autors que tenen trets estilístics molt diferenciats, tot i que dialoguen entre ells proposant temes recurrents a partir de perspectives diverses. Hi trobem continguts socials extremament actuals, com ara el turisme de masses, la violència sexista, el canvi climàtic i la destrucció del planeta; i consideracions més íntimes i existencials, com ara les relacions de parella, la (no) maternitat, el cos, el passat i la mort; o bé reflexions de caràcter més aviat estètic

sobre el rol de la poesia i de la lectura i que qüestionen el concepte d'autoria.

Un dels aspectes més bonics a l'hora de traduir autors contemporanis són certament les trobades, el moviment, el ferment d'idees que això pot produir. Per exemple, el mes de març del 2023 Anna Gual i Jaume C. Pons Alorda van intervenir en un seminari de traducció a la Universitat de Bolonya, i Gual va presentar el seu recull *Il tubero* al bar-llibreria independent La Confraternita dell'uva, on va recitar alguns poemes i va dialogar amb el seu traductor Francesco Esposito i amb la professora Paula Marqués Hernández. O bé la trobada del 15 de novembre del 2024, a la Universitat de Roma La Sapienza, una jornada d'homenatge a Giuseppe Tavani, organitzada amb la col·laboració de l'Institut Ramon Llull, l'Associació Catalans a Roma, l'Associazione Italiana di Studi Catalani i la Generalitat de Catalunya. Tavani va ser un dels fundadors dels estudis de català a Itàlia i va traduir autors com Mercè Rodoreda, Pere Calders i Jesús Moncada. Doncs bé, aquest homenatge va ser una gran ocasió per presentar a Roma els llibres catalans de Siglo Presente, i, concretament, *Il tubero*, d'Anna Gual; *Era*, de Jaume C. Pons Alorda, i *Noi, chi*, de Mireia Calafell, i a més a més a la universitat on Francesco Esposito i jo mateixa, els traductors d'aquests poemes, vam estudiar. Va ser molt significatiu per a nosaltres dialogar amb els nostres exdocents (com ara la professora Isabel Turull i el professor Stefano Asperti), reunir-nos amb els estudiants que ens van precedir i que, hereus dels ensenyaments de Tavani, ara ja fa anys que treballen com a traductors, docents o crítics literaris (Stefania Ciminelli, Francesco Ardolino) i, sobretot, presentar els poemes catalans contemporanis que hem traduït per demostrar que, a Roma, la contribució a la cultura catalana s'ha mantingut viva a través de generacions d'estudiants.

Algunes reflexions sobre la traducció poètica

Traduir poesia fa respecte i, fins i tot, hi ha qui diu que és impossible. En general, els més optimistes creuen que només s'hi poden arriscar els traductors que també són poemes. D'això se'n va parlar durant la

jornada d'homenatge a Giuseppe Tavani. Però, què vol dir que per traduir poesia s'ha de ser poeta? Que el traductor també ha d'haver escrit poemes o que ha de saber convertir-se en un poeta a l'hora de traduir poesia? Tot això no té gaire sentit i no ens porta enlloc: serà millor canviar de perspectiva, mirar-ho al revés. Proust deia que la tasca de l'escriptor és la d'un traductor, atès que no ha d'inventar res, sinó que ha de descobrir i traduir el llibre que ja existeix dins de cadascú de nosaltres.[3] L'escriptor, doncs, és, primer de tot, un traductor. Posat així, la traducció poètica fa menys basarda, perquè sentim que els poetes se'ns fan més propers. És clar, si l'escriptura ja és traducció d'un llenguatge desconegut, la traducció a una altra llengua coneguda serà la traducció d'una traducció. Com quan en el passat es traduïen llibres russos a partir de les versions franceses. La dificultat més grossa, doncs, és tenir en compte aquell llenguatge original desconegut, profund i misteriós, i intentar acostar-s'hi, escoltar-lo, a fi d'arribar al sentit essencial de l'obra. El primer pas és sens dubte la lectura. Llegir intensament i tants cops com calgui, tant el text que s'ha de traduir com més textos del mateix poeta o d'altres autors que d'alguna manera estiguin relacionats amb el treball que hem de dur a terme. Segons Berman, el traductor, quan llegeix, fa una pretraducció, perquè ja pensa en la futura versió, i tanmateix és important que no se senti influït per pautes establertes.[4] La lectura lliure fa que el traductor pugui submergir-se en un altre jo (amb totes les seves fragmentacions), en un altre món interior i exterior, en una altra cultura, per més acostada o llunyana que sigui. En el cas de la poesia, això encara és més important i, en particular, cal emprendre una lectura en veu alta, perquè els sons tenen un paper central i, a banda de traslladar els significats de les paraules, també cal tenir en compte la música que els vehicula.

Pel que fa a les meves traduccions de Mireia Calafell i Pau Vadell, vaig tenir la sort de començar-ne la lectura a Itàlia i de continuar treballant-hi a Barcelona, més exactament al campus de la Universitat Autònoma. En efecte, l'Institut Ramon Llull també ofereix la possibilitat d'una residència per a qui tingui un contracte de traducció literària del català. Gràcies a això, vaig poder submergir-me en la cultura i la llengua del text de partida. D'una banda, llegia i traduïa en la verdor quieta del Vallès; i, de l'altra, vaig assistir a

presentacions de llibres, vaig sentir recitals de poesia, vaig visitar festivals literaris i vaig explorar biblioteques i llibreries. I també vaig quedar amb els autors que traduïa, en vaig conèixer d'altres, vaig parlar amb editors, crítics, representants d'institucions literàries i, sobretot, traductors d'altres països i continents que també s'allotjaven a la residència. Tot això em va permetre d'enriquir enormement la meva xarxa, tant des d'un punt de vista professional com humà. Com si amb això no n'hi hagués prou, l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i l'Institut Ramon Llull em van oferir un servei de consultoria lingüística i literària amb un traductor de la combinació inversa, en el meu cas Mercè Ubach, que em va ajudar a resoldre dubtes idiomàtics i culturals i que va esdevenir, per a mi, una figura de referència. També vaig trobar-me amb els poetes que traduïa, i això em va ser molt útil durant la traducció de *Cremen desordres*, perquè Pau Vadell em va ajudar en la comprensió del vocabulari mallorquí i els fragments més hermètics.

És ben cert que la poesia representa un dels gèneres més difícils de traduir, però hem d'esmol·lar les eines que ens permetin enfrontar-nos-hi a fi que els versos circulin d'un país a un altre i es mantinguin vius. En una entrevista, Antònia Vicens deia que «hauríem de conservar aquella rebel·lió pura dels infants»,^[5] i seria bo aplicar aquesta idea també a la nostra feina de traductors: si ens diuen que traduir poesia és impossible, no ens hem pas de desanimar, sinó que ens hem de rebel·lar.

Notes:

[1] M. P. Mosca (2024). «Libri, l'Italia tra i peggiori d'Europa nonostante la crescita della lettura fra i giovani». <[ilsole24ore.com](https://www.ilsole24ore.com)>.

[2] <[Edizioniensemble.it](https://www.edizioniensemble.it)> (la traducció és meva).

[3] M. Proust (1989 [1927]). *Le temps retrouvé*. París: Gallimard, p. 197.

[4] A. Berman (1995). *Pour une critique des traductions: John Donne*. París: Gallimard, p. 67-69.

[5] Entrevista publicada per Òmnium Cultural el 15 de juny de 2022.
<https://www.youtube.com/watch?v=qWmtZlyDmn4&ab_channel=%C3%9